

УДК 929.52Сангушки:930.25(438.31)

ДЖЕРЕЛА ДО ГЕНЕАЛОГІЇ КНЯЖОГО РОДУ САНГУШКІВ У КРАКІВСЬКИХ АРХІВНИХ ЗІБРАННЯХ*

Іванна ПАПА

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра історії середніх віків та візантиністики
вул. Університетська 1, Львів 79000, Україна

Питання походження і ранньої генеалогії князівського роду Сангушків досі залишається відкритим. Але далеко не всі матеріали та документи, дотичні до цієї проблеми, впроваджені до наукового обігу. Більшість документів з родинного архіву зібрано в Кракові, зокрема матеріали, які висвітлюють спроби з'ясування генеалогії роду, що здійснювалися починаючи з XVI ст. з ініціативи його представників. Стаття присвячена аналізу цих матеріалів, виокремленню їхніх особливостей і з'ясуванню значення для розв'язання спірних питань походження роду.

Ключові слова: князі Сангушки, Гедиміновичі, рукописи, генеалогічні таблиці, документи.

[...] Nawet nayznanieysze Familii swoich Początkow żadnymi Dokumentami popierać nie są w stanie – Woyna trzymała iednych bez żadney przerwy w Polu na strymowanie się ustawicznym Nieprzyiacioł Zabiegam, Innym zaś koncem posunięcia szczupłego Państwa Granic miłość Ojczyzny w inną pociągała stronę. A tym sposobem ani Akt Publicznych stanowcze niebyło czasu, ani nadgradzać Przywilejami podejmowane dla Ojczyzny cezardy [ciężary – I. II.] nieumieli, bo tam każdy mocą oręza dzierżał Maiętność.

(*Archiwum Sanguszków. Teka 524, 16;*
збережено оригінальний рукопис)

Ці слова з “проби” складання генеалогії роду Сангушків кінця XVIII ст., використані як епіграф, достатньо вдало ілюструють ситуацію з найдавнішою документацією для підтвердження свого походження цим родом, що стало причиною появи низки пізніших генеалогічних джерел. Походження родини князів Сангушків, представники якої відігравали помітну роль як у польській, так і в українській історії, незважаючи на генеалогічні дослідження, які тривають вже

* *Архівні матеріали для цієї публікації зібрано завдяки підтримці Міжнародного Центру Культури (Międzynarodowe Centrum Kultury) у Кракові й участі у стипендійній програмі Thesaurus Poloniae (вересень–листопад 2012 р.).*

більше трьох століть, залишається дискусійним¹. За таких умов необхідні скрупульозний аналіз, систематизація і узагальнення документації, зокрема архівної, яка хронологічно сягає початків цієї родини.

Одним з найвідоміших і доступних для дослідників є родинний архів Сангушків з міста Славути, який тепер міститься у Кракові. Він був опрацьований колективом істориків, запрошених князем Романом Даміаном Сангушком (1832–1917)² і частину його матеріалів опубліковано у 1887–1910 рр. під керівництвом відомого польського генеалога Зигмунта Люби Радзимінського, за співпраці Павла Скобельського і архівіста Славутського архіву Броніслава Горчака³. За ініціативи князя Романа, З. Л. Радзимінський на основі архівних матеріалів опрацював монографію роду⁴. Архівіст Б. Горчак був автором 3-го тому монографії роду, а також уклав й опублікував каталоги пергаментів і рукописів Славутського архіву, які цінні для нас згадками про окремі матеріали (на жаль, нині втрачені)⁵.

Грунтовний огляд сучасних архівних фондів родини Сангушків, які зберігаються в Україні, зробила Наталія Черкаська⁶. Вона показала непростий шлях комплектування фондів з матеріалів, дотичних до історії роду Сангушків,

¹ Див.: Лонгинов А. Князь Федор-Любарт Ольгердович и родственные связи русских князей с угорским домом / А. Лонгинов. Вильна, 1893; Иванов П. Несколько слов по поводу сочинения А. Лонгинова “Князь Федор-Любарт Ольгердович” / П. Иванов // Чтения в Киевском историческом обществе Нестора Летописца. Т. 8. Киев, 1894. С. 23–35; Wolff J. Kniaziowie Litewsko-Ruscy od konca XIV wieku / J. Wolff. Warszawa, 1895; Gorczak B. Rodowód ks. Sanguszków / B. Gorczak. Sławuta, 1899; Sprawa początków rodu Sanguszków / Opracowali Z. L. Radziwiński, B. Gorczak i D. Kozicki. Lwów, 1901; Radziwiński Z. L. Odpowiedz ks. D. Kozickiemu w sprawie rodowodu xx. Sanguszków / Z. L. Radziwiński. Lwów, 1901; Kozicki D. Jeszcze raz w sprawie rodowodu xx. Sanguszków / D. Kozicki // Z różnego Pola. Kraków, 1902. S. 39–55; Wilczyński O. Sprawa początków rodu xx. Sanguszków / Opracowali: Z. L. Radziwiński, B. Gorczak, D. Kozicki. Kraków, 1902; Грушевський М. Історія України-Руси / М. Грушевський. Київ, 1993. Т. 4. С. 235–236, 515–516; Крип’якевич І. Середньовічні монастирі в Галичині / І. Крип’якевич // Записки Чину св. Василя Великого. Жовква, 1926. Т. 2. С. 91–93; Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна) / Н. Яковенко. Київ, 1993. С. 294–296; Мицько І. Монастирські пом’яники про походження ктитора Унівського монастиря князя Федора Любартовича / І. Мицько // Лавра. Львів, 1998. № 2. С. 51–53; Войтович Л. Княжа доба на Русі: портрети еліти / Л. Войтович. Біла Церква, 2006. С. 678–684.

² Długosz J. Sanguszko Roman Damian / J. Długosz // Polski słownik biograficzny. Т. 34/4. Zeszyt 143. Sanguszko Dymitr-Sapieha Jah / Red. H. Markiewicz. Wrocław, 1993. S. 507–509.

³ Archivum ksiąg Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie. Lwów, 1886–1910. Т. 1–7.

⁴ [Radziwiński Z. L.] Monografia xx. Sanguszków oraz innych potomków Lubarta Fedora Olgierdowicza x. Ratneńskiego. Lwów, 1906. Т. 1; Lwów, 1910. Т. 2; Lwów, 1913. Т. 3. [opracował B. Gorczak].

⁵ Gorczak B. Katalog pergaminów, znajdujących się w archiwum xx. Sanguszków w Sławucie: 1284–1898 / B. Gorczak. Sławuta, 1912; Gorczak B. Katalog rękopisów archiwum xx. Sanguszków w Sławucie / B. Gorczak. Sławuta, 1902.

⁶ Черкаська Н. Джерела Центрального Державного Історичного архіву. України в Києві до історії роду князів Сангушко / Н. Черкаська // Український археографічний щорічник. Київ–Нью-Йорк, 2004. Т. 11/12. С. 7–21.

у Центральному державному історичному архіві України в Києві, а також описала їх структуру і перспективи використання.

Основний масив документів родинного архіву князів Сангушків тепер перебуває у Кракові у I відділенні державного архіву на Вавелі⁷. Він містить комплекс документів, який стосується історії роду за період 1284–1945 років, 1970–1984 рр. та 2000 р. У ньому містяться різноманітні матеріали, які стосуються генеалогії роду. Метою даної розвідки є аналіз цих матеріалів, виокремлення їх особливостей і з'ясування значення для розв'язання спірних питань походження роду.

Архівні матеріали Сангушків потрапили в Краків під час Другої світової війни за рішенням німецької Архівальної Ради після зайняття німцями маєтків, які належали Сангушкам (Славута, Тарнов, Гумніська, Підгірці). Історію, структуру фонду і його сучасний стан ґрунтовно проаналізував завідувач I відділенням державного архіву на Вавелі – Веслав Філіпчик⁸. Також інформацію про формування родинного архіву та його історію знаходимо у дослідженнях Броніслава Горчака⁹, Миколи Ковальського¹⁰, Кшиштофа Сити¹¹, Йоланти М. Маршальської¹², Ангели Солтис¹³. Ще 1938 р. дослідниця Гелена Полячкувна окреслила родинний архів Сангушків як один з “найкрасивіших приватних архівів”¹⁴. В. Філіпчик підкреслив, що родинний архів Сангушків є одним з найбільших родинно-маєткових архівів, які знаходяться в Державному архіві в Кракові, а також одним з найчастіше використовуваних відвідувачами архіву¹⁵.

⁷ Archiwum Państwowe w Krakowie, I Oddział na Wawelu [Далі – APK Wawel]. Zespół № 637 (Archiwum Sanguszków).

⁸ Filipczyk W. Archiwalia sanguszkowskie w zasobach Archiwum Państwowego w Krakowie. Historia i stan obecny / W. Filipczyk // Wokół Sanguszków: dzieje, sztuka, kultura: materiały I Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej, 29–30 czerwiec 2006, Ratusz, Muzeum Okręgowe w Tarnowie / Red. nauk. J. Skrabski, B. Bułdys. Tarnów, 2007. S. 15–27.

⁹ Gorczak B. Katalog rękopisów archiwum X. X. Sanguszków w Sławucie / B. Gorczak. Sławuta, 1902. S. I–XLV.

¹⁰ Ковальський М. Документи родинного архіву Сангушків Краківського державного воєводського архіву як джерела соціально-економічної історії України / М. Ковальський // Архіви України. Київ, 1983. № 3. С. 60–63.

¹¹ Syta K. Dzieje archiwów książąt Sanguszków / K. Syta // Miscellanea Historico-Archivistica, red. A. B. Zakrewski. Warszawa, 2000. T. XI. S. 105–108; *Ibid.* Archiwum kniazia Andrzeja Hrehorowicza Sanguszka kowelskiego z końca XVI wieku / K. Syta // Archiwa-Kancelarie-Zbiory / Red. W. Chorążyczewski, R. Degen, P. Syta. Toruń, 2005. T. 1. S. 29–44.

¹² Marszalska J. Biblioteka i archiwum Sanguszków. Zarys dziejów / J. Marszalska. Tarnów, 2000. S. 15–28.

¹³ Sołtys A. Archiwalia sanguszkowskie w zbiorach Archiwum Diecezjalnego w Tarnowie / A. Sołtys // Wokół Sanguszków: dzieje, sztuka, kultura... S. 9–14.

¹⁴ Polaczówna H. Uwagi o porządkowaniu prywatnych archiwów rodzinnych / H. Polaczówna // Archeion. № 16. 1938–1939. S. 11.

¹⁵ Filipczyk W. Archiwalia sanguszkowskie... S. 15–16.

* * *

Родинний архів Сангушків складається з декількох частин: пергаменти, рукописи, “теки римські”, “теки арабські”, кореспонденція, родинний архів, акти Тарновського володіння, акти Центрального управління володінь Сангушків, акти Управління лісів князя Романа Сангушка, акти друкарні “Час”, карти і плани, неупорядковані матеріали зі Славутського архіву, нові матеріали, підгорецька документація Жевуських¹⁶. Матеріали до генеалогії роду розкидані по різних частинах архіву Сангушків, зокрема в родинному архіві з Гумніськ¹⁷, а також у т.зв. “теках арабських”, рукописах, пергаментях. Відразу варто відзначити, що вони включають комплекс різного характеру документів: генеалогічні таблиці, генеалогічні дослідження, документи майнові, судові, родинні, заповіти, комплекси документів для підтвердження князівського титулу у 1785 р. Здебільшого це окремі документи (*akta luzne*), генеалогічні таблиці, робочі виписки і “проби” родоводу, які об’єднуються під заголовком “генеалогія роду” чи “походження роду”. Ці матеріали, спеціально зібрані до укладення генеалогії роду, здебільшого походять з XVIII ст. Це було зумовлено потребою підтвердити у другій половині XVIII ст. князівське походження перед австрійською владою. Таке підтвердження було надано цісарем Йосифом II 6 вересня 1785 р. Сангушкам і Чарторийським разом (два екземпляри). Скромніший примірник на пергаменті виданий для Сангушків зберігається в архіві на Вавелі¹⁸, а примірник виданий для Чарторийських – значно пишніший з підвісною цісарською печаткою, – міститься в Бібліотеці Чарторийських¹⁹. Підставою підтвердження князівського титулу вказано приналежність до династії Гедиміновичів: “[...] *quod Domus Czartoryski, et Sanguszko: per Gediminum magnum Lithuaniae Ducem: e Jagiellonica Stripe procedentes, jam ab antiquis retro temporibus, ac Nemine unquam contradicente honore, ac titulo Princi [...]*”²⁰. Згодом титул Сангушкам підтверджено у 1835 і 1905 роках²¹.

Гадаю, що особливе зацікавлення у XVIII ст. питаннями походження було зумовлено не тільки інтересом родини до свого коріння, але й політичною ситуацією, викликаною поділами Речі Посполитої, інтеграцією Сангушків в імперську титуловану еліту з її давніми традиціями генеалогічних дерев, тобто суспільними запитами і певною модою. Наявні також пергаменти XV ст., які

¹⁶ Filipczyk W. Archiwalia sanguszkowskie... S. 20–21.

¹⁷ Ibid. S. 24.

¹⁸ APK Wawel, z. 637. AGumnSang. Perg. № 72. Józef II cesarz rzymski narodu niemieckiego na prośbę Adama Czartoryskiego potwierdza tytuł książy przedstawieli rodzin Czartoryskich i Sanguszeko pozostających w granicach Galicji i Lodomerii, Wiedeń, 06. 09. 1785 r.

¹⁹ Muzeum Narodowe w Krakowie. Biblioteka XX. Czartoryskich w Krakowie. [дали Biblioteka XX. Czartoryskich]. Rkps. № 13066.

²⁰ APK Wawel, z. 637. AGumnSang. Perg № 72. S. 2.

²¹ Górzyński S. Arystokracja polska w Galicji: studium heraldyczno-genealogiczne / S. Górzyński. Warszawa, 2009. S. 330–331.

стосуються перших Сангушків, матеріали XVI–XVII ст. – здебільшого майнові, судові, тестаменти які теж містять інформацію про представників роду. Ці джерела не створювалися спеціально для укладення родоводу, тому для з'ясування генеалогії роду є досить важливими.

Відразу варто зауважити, що матеріалам XVIII ст. притаманна різноманітність, яка стосується як характеру, так й авторства і достовірності. Також їм властива тенденційність. Адже укладалися генеалогічні дерева чи генеалогії на замовлення (зазвичай архівістами родинного архіву, рідше незалежними дослідниками) і відповідно до статусу представника родини і потреби, тому у джерелах знаходимо різну інформацію про походження родини. Для згаданих матеріалів характерними є присутність традиції ведення родоводу як від Любарта, так і Ольгерда. Водночас є інші варіанти протопласти – Карл Великий і римські цесарі. Джерела здебільшого написані польською мовою, хоч трапляються і латиною. Пошуки витоків роду активно провадили представники Ковельської лінії Сангушків, так як інші гілки роду вигасли – Несухойжська (останній представник – Роман Романович Сангушко) у 1591 р. і Коширська (останній представник – Адам-Олександр Григорович Сангушко-Кошерський) у 1653 р.²²

Однією з центральних проблем у встановленні походження Сангушків є декілька родових традицій походження – від Любарта Гедиміновича (з XVII ст.) і від Ольгерда Гедиміновича (з XVI ст.), які функціонують паралельно. Перша традиція була потужнішою (Ковельська лінія роду, яка існує досі) і лише у середині XIX ст. піддана сумніву Казимиром Стадницьким²³. Ці традиції визначали вигляд найдавнішої частини родоводу Сангушків у згаданих джерелах – тому маємо розбіжності.

У матеріалах XVIII ст. присутні “римські” предки Сангушків – зокрема *Prosper (Prosper Cezarinus)*, котрий за легендарними переказами разом з *Palemonom* та іншими римськими шляхтичами прибув на литовські землі і став протопластою роду *Kolumnów*²⁴. Це була радше “данина часу”, адже легендарна традиція “римських родоводів” князів литовських, закріплена в ряді джерел (“Хроніці Биховця”²⁵, “Хроніці” М. Стрийковського²⁶ та ін.) і на думку дослідників

²² Wolff J. *Kniaziowie Litewsko-Ruscy od końca czternastego wieku* / J. Wolff. Kraków, 1895. S. 436, 447; *Machynia M.* Sanguszko (Sanguszkowicz) Roman, książ z linii niesuchojesko-łokackiej (ok. 1537–1571) / M. Machynia // PSB. T. 34. S. 504; *Kłaczewski W.* Sanguszko Adam Aleksander, książę z linii koszyrskiej (ok. 1590–1653) / W. Kłaczewski // PSB. T. 34. S. 467; *Войтович Л.* Княжа доба на Русі... С. 678–684.

²³ *Stadnicki K.* Synowie Gedymina / K. Stadnicki. Lwów, 1853. T. II. (Lubart książę Wołyński). S. 269.

²⁴ *Antoniewicz M.* Protoplaści książąt Radziwiłłów. Dzieje mitu i meandry historiografii / M. Antoniewicz. Warszawa, 2011. S. 165.

²⁵ Список Биховця. Западнорусские летописи // ПСРЛ / Под ред. С. Пташицкого и А. Шахматова. СПб., 1907. Т. 17. С. 473–477.

²⁶ *Strykowski M.* Kronika polska, litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi. Wydanie nowe, będące dokładnym powtórzeniem wydania pierwotnego królewieckiego z roku 1582 / M. Strykowski. Warszawa, 1846. T. I. S. 56–57.

вона походила з середини XV ст., тому була досить популярною²⁷. На переконання Марцелія Антоневича, “римські родоводи” були результатом розвитку історичної свідомості роду як державної еліти Великого князівства Литовського у XV–XVI ст., і мали поглибити історію держави і народу²⁸.

* * *

Тож, спробуємо детальніше поглянути на наявний комплекс джерел.

Вартою уваги є справа ASG rkps. 558²⁹ – це копія зі Славутського архіву однієї із перших відомих нам генеалогій роду Сангушків, укладеної на початку XVII ст. князем Семеном-Самуелем Любартовичем Сангушком. Також цей рукопис містить продовження генеалогії його братом єпископом метонським Ієронімом, сином Яном Владиславом і внуком Ієронімом, а також пізнішу інформацію до 1750 р. про нащадків Павла Кароля Сангушка. Таким чином, бажання укладача генеалогії було виконане: “*Uważając tę książkę, której antiquitas godna jest do chowania, jakom się sam w niej kochał, tak starszemu synowi swojemu zostawił, a to dlatego nie mniej, że tu przeze mnie, Symeona Samuela Lubartowicza Sanguszka z Kowla kasztelana witebskiego, origo familii i pożycie jest spisane*”³⁰. Ця генеалогія, написана на 8 пергаментових аркушах, вшита в молитовник *Hore Dive Virginis Mariae secundum verum usum Romanum* (1505), який, за записом Семена-Самуеля, той отримав від Миколая Зеновича, каштеляна полоцького, котрий загинув у битві з турками під Хотиним 1621 р.³¹. Завдяки допомозі В. Філіпчика, вдалося з’ясувати що цей молитовник тепер знаходиться в Бібліотеці Народовій у Варшаві³². За свідченням Броніслава Горчака, станом на 1901 р. оригінал перебував у зібраннях Тарновських у Дзікові³³. Після всіх перипетій воєнних років, 1949 р. колекція стародруків з

²⁷ Antoniewicz M. Protopłaści książąt Radziwiłłów. Dzieje mitu i meandry historiografii... S. 145–165; Jurkiewicz J. Legenda o rzymskim pochodzeniu Litwinów w świetle historiografii. Czas powstania i tendencje polityczne / J. Jurkiewicz // Europa Środkowo-Wschodnia: historia a społeczeństwo. Zielona Góra, 2005. S. 335–350.

²⁸ Ibid. S. 140.

²⁹ APK Wawel, z. 637. ASang. Rkps. № 558. Dom (genealogia) JO książąt Sanguszków, opisany niegdyś przez JO ks. J. M-śc Samuela Lubartowicza Sanguszkę, wojewodę witebskiego, a następnie przez jego syna księcia Jana Władysława i wnuka jego syna księcia Hieronima, a podług tego a. 1743 die 12 septembris w Białej dla JO. ks. z Sanguszków Krystyny Sapieżyny, wojewodziny brzeskiej, przepisany przez Jakubowskiego, a wreszcie doprowadzony do 1750 r. Prócz tego znajduje się tu genealogia powyższa doprowadzona do końca XVII w. i kopia genealogii oryginalnej ks. Samuela z jego książki do nabożeństwa “Hore Dive Virginis Mariae secundum verum usum Romanum”, In folio stron. 58. Oprawa XIX/XX w.

³⁰ Ibid. S. 1.

³¹ Ibid. S. 54.

³² Hore Dive Virginis Mariae secundum verum usum Romanum. Paris, 17 XII 1504. 80. Ex. Perg. Warszawa BN. XVI. 0.2729.

³³ Gorczak B. Początki rodu XX. Sanguszków / B. Gorczak // Sprawa początków rodu Sanguszków... S. 41–42.

Дзікова потрапила до Варшави (історія зібрання подана у передмові до каталогу виставки)³⁴, а 2008 р. у Бібліотеці Народовій відбулася конференція присвячена цьому зібранню та опубліковано каталог вцілілих стародруків і книг.

У 1743 р. копіювання генеалогії роду здійснив архівіст Якубовський (ім'я невідоме – *I. II.*), секретар кн. Павла Кароля Сангушка на замовлення княжни Христини Сапєги (Сапєжни). В цій копії, яка є продовженням генеалогії до 1750 р., вміщено інформацію про дітей Павла Кароля, хоч у цьому продовженні вже вказується на походження від Ольгерда. Архівіст-переписувач висловлює сумнів у достовірності тексту, через помилки в фактах і неспівпадінні з джерельною інформацією.

Особливість цієї генеалогії полягає в тому, що її автор – Семен-Самуель³⁵ є першим Сангушком, котрий уживав у діловодстві придомок “Любартович”. Цікавими є обставини його життя, проаналізовані Якубом Рогульським³⁶. Зокрема варто виокремити такі особливості його біографії – він перший із Сангушків, що обійняв високу державну посаду (каштелян вітебський), змінив конфесію з православ'я на католицизм³⁷ (взяв друге ім'я – Шимон (*Szymon*), та взяв латинську версію першого Семен – Самуель), як освічений державний діяч розумів значення родоводу в тогочасному суспільстві, тому зробив першу спробу дослідити власний родовід. Достовірність наведеної Семеном-Самуелем інформації не можемо ані підтвердити, ані спростувати повністю. Тому за відсутності інших джерел є можливість або повірити йому і вбачати в цій генеалогії відтворення усної родинної традиції, носієм якої він був, або ж – продуманий крок політика, котрий для відповідного статусу в суспільстві для себе і нащадків вирішив створити “легенду” свого роду.

Справа ASang rkps. № 953³⁸ – це комплекс документів різного характеру – копії, виписки, фасцикули з документів, реєстри документів призначені для підтвердження князівського титулу у другій пол. XVIII ст. Це записи здебільшого робочі, тому на них переважно немає підписів авторів, а також почерк не завжди є акуратним, що ускладнює розчитання таких текстів. Зокрема в цьому рукописі містяться записи архівіста Сангушків XVIII ст. Яцка Ратаєвича, котрий вважав їх нащадками Федора Любарта Ольгердовича. А також архівістів Яна Креховецького і К. В'ятковського. Важливість цього джерела полягає в тому,

³⁴ Ex collectione Dzikoviana. Zbiory hrabiów Tarnowskich z Dzikowa. Katalog wystawy opracował J. Paulinek. Biblioteka Narodowa 17 sierpnia – 12 października 2008. Warszawa, 2008. S. II-LXI.

³⁵ *Nagielski M.* Sanguszko Samuel Szymon (Symeon, Semen), książ z linii kowelskiej (zm. 1638) / *M. Nagielski // PSB.* T. 34. S. 510–513.

³⁶ *Rogulski J.* Treści propagandowe herbu złożonego księcia Szymona Samuela Sanguszki z 1626 roku / *J. Rogulski // Insignia et splendor. Heraldyka w służbie rodów szlacheckich i instytucji Kościoła / Red. W. Drelicharz.* Kraków, 2011. S. 9–84.

³⁷ *Niesiecki K.* Korona polska przy złotej wolności starożytnymi rycerstwa polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego klejnotami... ozdobiona / *K. Niesiecki.* T. 4. Lwów, 1743. S. 10–11

³⁸ APK Wawel, z. 637. ASang. Rkps. № 953. Sumariusze dokumentów służących do wyjaśnienia genealogii i różnych stosunków rodzinnych książąt Sanguszków. Spisane XVIII wieku. In folio sztuk 13.

що частина документів і їх копій, які згадуються в цій справі, на цей момент є втрачена. Також тут вшито генеалогічну таблицю укладену французом *monsieurem Ferdinan Cavrmis da Viesinyhosj*, у якій відображено походження Сангушків від Любарта Гедиміновича, внука Вітеня (*Див. дод. 1*).

Справа ASG rkps. 1120³⁹ – це радше набір різнорідних робочих виписок і численних генеалогічних таблиць (часто анонімних), достовірність чи вартісність яких також не можемо встановити за браку вказівок на авторів. Тому, очевидно, упорядник, втомившись від безуспішних пошуків нової інформації в цих дослідженнях, спересердя дописав на звороті однієї з генеалогічних таблиць “*banialuka heraldyczna*” (“сміття геральдичне”). У цьому рукописі міститься генеалогічна таблиця, укладена 1887 р. Григорієм Пуслівським, у якій Сангушки виводяться від Карла Великого⁴⁰. У цьому рукописі також міститься “проба генеалогії”, яка є літературним викладом походження Сангушків від Любарта. Цей текст анонімний. Але ще один його примірник міститься в “арабських теках” ASang Тека 524,16 і містить підпис І. Чарнецького, датований 1785 р.⁴¹. Ця “проба” генеалогії укладена для підтвердження князівського титулу Сангушків. Припускаємо, що попри обґрунтування походження, вміщені в справі матеріали мали завдання відтворити картину споріднення з іншими впливовими родами, що було не менш важливим. Зокрема, декілька таких робочих таблиць спорідненості кінця XIX – поч. XX ст. містяться у справі Podh IV/LXXI, 51⁴² і показують зв’язки Сангушків з родинами Чарторийських, Сапег, Потоцьких та інших.

Також вартою уваги є справа ASG Rkps. 1112⁴³ (мікрофільм). Це родовід укладений 1845 р. у Заславі Яном Креховецьким у якому Сангушки виводяться від Любарта Гедиміновича. Родовід доведено до середини XIX ст. На його початку міститься генеалогічна таблиця, яка схематично показує три лінії роду – Ковельську, Кошерську і Несухойжську. Особливість родоводу – наявність копій текстів документів із Заславського архіву, до який відкликається автор, що свідчить про намагання науково обґрунтувати родовід.

³⁹ APK Wawel, z. 637. ASang. Rkps. № 1120. Dawne i nowsze genealogie książąt Sanguszków i rodzin spokrewnionych, wraz z notatami i wyciągami do sprawy tej służącymi. In folio kart 91, nadto genealogii sztuk 84. Akta luźne.

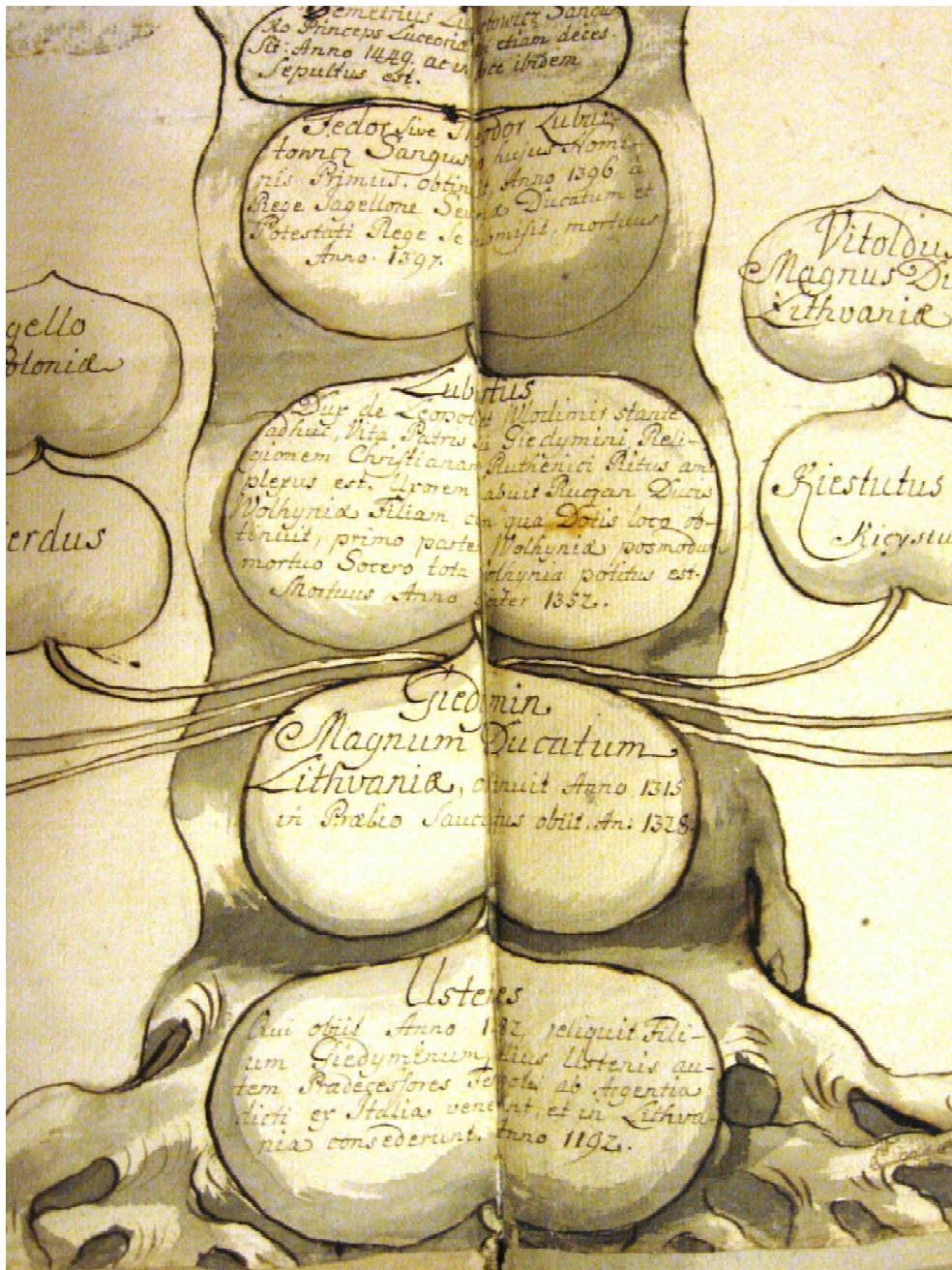
⁴⁰ APK Wawel, z. 637. ASang. Rkps. № 1120. *Pustowski Hr.* Genealogia XX Sanguszków od Karola Wielkiego, 1887.

⁴¹ APK Wawel, z. 637. ASang. Rkps. № 1120. Probacja Genealogii Jasnie Oswieconych Xiążąt Ichmę Lubartowiczow Sanguszkow Kowelskich prawdziwych Witenesa Prawem dziedzictwa Wielkiemu Xięstwu Litewskiemu panującego Potomkow, którą Pierwiastkowych Autorami Koronnemi y Litewskiemu, puznieyszych zas Oryginalnemi Dokumentami z Archiwum Lubartowskiego wyjętemi dowodzi się die 10 Mensis Martej 1785 Anno w Lubartowie.

⁴² APK Wawel, z. 637. Podh. IV/LXXI, 51. Sanguszkowie. Genealogie rodzin spokrewnionych z Sanguszkami. XIX-1 – cz. XX w., pol. 11.

⁴³ APK Wawel, z. 637. ASang. Rkps. № 1112. Rodowód książąt litewsko-ruskich Lubartowiczów Sanguszków, z podań i dokumentów autentycznych, dotąd zachowanych, wyprowadzony przez Jana Krechowieckiego w Zaslawiu dnia 4 kwietnia 1845 r. In 4-to stron 174.

Додаток 1.

Справа ASang. Rkps. 1123⁴⁴ (мікрофільм) – це спроба укладення генеалогії Сангушків Леонардом Ходзьком у 1859 р. на еміграції у Парижі. Своє дослідження він опирає на опубліковані джерела, працю К. Стадніцького і виводить Сангушків від Любарта Гедиміновича. Це показує, що на середину XIX ст. питання походження Сангушків залишилося відкритим і привертало увагу дослідників, бо як відзначає сам автор, це дослідження наближало його до Батьківщини і, гадаємо, мало таку ж мету для представників польської еміграції у Парижі.

Справа ASang. Teka 526,7⁴⁵ містить “пробу” генеалогії Сангушків Леона Романовського 1861 р. – генеалогічну таблицю і коментар, у якому він обстоює походження від Любарта Гедиміновича. Автор, як і решта тогочасних дослідників, опирається на гербовники. Хоча в дослідженні присутня спроба систематизувати інформацію у формі іменного алфавітного покажчика представників роду.

Справа ASang. Teka 96,14⁴⁶ містить генеалогічні таблиці XVIII ст. латинською мовою, де Сангушків виводять від Ольгерда, згадуючи римські витоки роду. Її копія, в дещо кращому стані, міститься в справі Podh IV/LXXI, 17⁴⁷.

Справа ASang Teka 576, 6⁴⁸ містить генеалогічну таблицю “*Genealogia Domu Xiążęcego Olgerdowycz Lubarto Sanguszków z połączeniami familijnymi*” укладену 1854 р. Адамом Малішкенічем, у якій Сангушки виводяться від Любарта Ольгердовича. Ще один її примірник знаходиться в справі ASG Rkps. 1120 (див. дод. 2). В ній також відзначено протопласти інших родів з династії Гедиміновичів. Ця таблиця, на відміну від попередніх – здебільшого робочих таблиць, виконана акуратно і, припускаємо, укладена з метою звернути увагу на спорідненість Сангушків з іншими впливовими родами з династії Гедиміновичів.

Цікавою є справа ASang. Teka 96,15 – машинопис, який стосується спорідненості між Сангушками і Радзивілами у XVII ст.⁴⁹ Хоч він і не проливає світло на проблеми походження роду, але яскраво ілюструє прикладне значення знання генеалогії для вирішення спірних майнових чи судових питань (справа успадкування володінь по безпотомній смерті князя Станіслава Казимира Радзивілла (1648–1690), маршалка ВКЛ).

⁴⁴ APK Wawel, z. 637. ASang. Rkps. № 1123. *Historia Domu Xiążąt Lubart Sanguszkow genealogicznie i biograficznie skreślił Leonard Chodźko, Paryż 1859.*

⁴⁵ APK Wawel, z. 637. ASang. Teka 526, 7. Sanguszkowie. *Materiały genealogiczne ułożone przez Leona Romanowskiego, XIX w., Szt. 4, S. 452.*

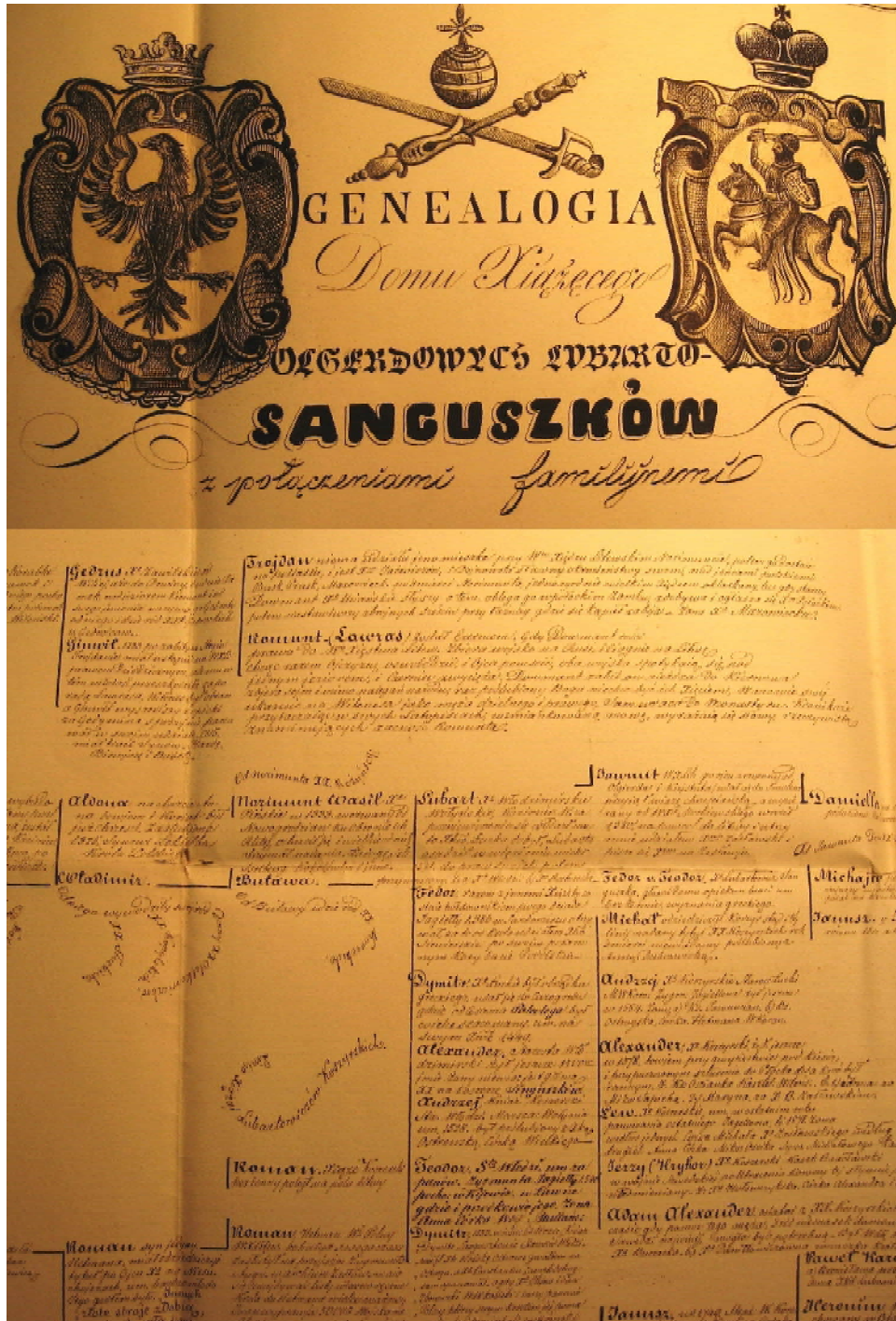
⁴⁶ APK Wawel, z. 637. ASang. Teka 96,14. Sanguszkowie. *Dom. Genealogia Sanguszków, wprowadzająca pochodzenie od Lubarta Fedora, syna Olgerda, XVIII w., Szt. 2, S. 4.*

⁴⁷ APK Wawel, z. 637. Podh. IV/LXXI, 17 Rzewuski Seweryn. *Genealogia Sanguszków, XVIII w., łac 1.*

⁴⁸ APK Wawel, z. 637. ASang. Teka 576,6. Sanguszko Roman Adam. *Genealogia ksiąząt Olgerdowiczów Sanguszków ułożona przez Adama Korwin Maliszkiewicza. 1854.*

⁴⁹ APK Wawel, z. 637. ASang. Teka 96,15, XX. Sanguszkowie. *Prawne. Sukcesya Radziwiłłów. b.d.*

Додаток 2.

Генеалогічна таблиця зі справи ARS 142⁵⁰, яку уклав Микола Пйотровський, опублікована 1931 р. Вона відображає походження Сангушків від Ольгерда і підсумовує тогочасний стан досліджень генеалогії Сангушків, який до сьогоднішнього часу не зазнав концептуальних змін.

Ще одне звернення до родової традиції, зокрема від Ольгерда, міститься у справі ASang Teka 454,3, присвяченій надгробку XVI ст. у Яромиржі Дмитра Федоровича Сангушка, котрий загинув 1554 р. На надгробку викарбувано: “[...] *Dimithr Sangusckowycz starosta czyrkawski u kaynowsky rodu wyelkiego knize lithewskie Olgierdowa [...]*”⁵¹. До віднайдення матеріалів навколо цієї справи і впорядкування надгробку звернувся в середині XIX ст. князь Роман Даміан Сангушко, котрий, як зазначалося вище, був одним з найактивніших дослідників свого родоводу. Ця справа містить також витяги зі судових актів та копії свідчень очевидців стосовно справи вбивства Дмитра Федоровича Сангушка, зібрані під назвою “*Przygody Nieszczęśliwego końca zadanego życia Księcia Dymitra Sanguszki opowiedziane w zebranych zeznaniach sądowych*” (перекладені з чеської на польську Яном Радванським). Саме Я. Радванський від імені Романа Даміана Сангушка збирав інформацію про Дмитра Федоровича та впорядкував надгробок. Записи їхнього листування акуратні, скрупульозні, навіть містять креслення розташування надгробка всередині церкви св. Онуфрія в Яромиржу.

Ще одне звернення до традиції походження від Любарта міститься у пергаменті ASI Sang perg. 317⁵² від 22. 11. 1744 р. (Гродно), яким король польський Август III на прохання Павла Кароля Сангушки закріпив зміну назви міста Левартова на Любартів (“*Oppidi feu Civitatis Liewartów adprosens Lubartów dicit*”⁵³), а також підтвердив привілей Сигізмунда I на локацію міста Левартова від 29 травня 1543 р. (Краків) і привілей Петра Фірлея з Домбровіци від 30 серпня 1543 р. Факт перейменування міста в руслі “любартівської” традиції згодом

⁵⁰ APK Wawel, z. 637. ARS 142, Rodowód Książąt Sanguszków Olgierdowiczów. Na podstawie Archiwum Książąt Sanguszków i opracowań Bronisława Gorczaka, Zygmunta Luby Radziwińskiego i Józefa Wolffa ułożył Mikołaj Piotrowski 1931 r.

⁵¹ APK Wawel, z. 637. ASang Teka 454,3, Sanguszko Dymitr Fedorowicz. Zgon. Zeznania świadków o zamordowaniu w Jaromierzu. Nagrobek tamże i życiorys z uwzględnieniem zeznań Czechów. Odnalezienie nagrobka i korespondencja w tej sprawie w 1860 r. z Romanem Sanguszką 1554–1860, Szt. 6 (zeszyty). S. 713–715.

⁵² APK Wawel, z. 637. ASI Sang. Perg. № 317. August II król polski, na prośbę Pawła Karoля Sanguszki marszałka wielkiego litewskiego potwierdza przywilej Zygmunta I królapolskiego na lokację jego dziedzicznego miasta Lewartów zwanego obecnie Lubartowem z daty Kraków, 1543. 05. 29 oraz przywilej Piotra Firleja z Dąbrowicy wojewody lubelskiego, dziedzica tego miasta dla mieszczan tamtejszych z daty Kock, 1543. 08. 30, a także poleca nazywać to miasto odtąd powszechnie tylko Lubartowem, pozwala mu używać wyobrażonego tu w kolorach herbu, nadaje mu prawo magdeburskie, reguluje sprawy tamtejszych rzemiosł i cechów, pozwala odbywać obok 3 dawniejszych jarmarków jeszcze 8 nowych i targi w środę każdego tygodnia oraz reguluje sprawy z tym związane, pozwalając tamtejszemu magistratowi rosądzać spory między zjeżdżającymi tam kupcami o sumy do 1 000 zł polskich, 1744. 11. 22. Grodno.

⁵³ APK Wawel, z. 637. ASI Sang. Perg. № 317. S. 2.

неодноразово критикувався прихильниками “ольгердівської” традиції під час суперечок про походження роду наприкінці XIX – на початку XX ст. (“генеалогічної війни”).

Також у I відділенні державного архіву на Вавелі у фонді Дідушицьких містяться “жидачівські” грамоти XV ст. Федора Любартовича, протопласти Сангушків за “любартівською” родинною традицією⁵⁴. Хоча вони стосуються майнових питань і безпосередньо не несуть інформації про нащадків князя, ці грамоти стали частиною генеалогічних суперечок, а також дебатів про володіння князя, час його життя та перспективи спадкоємців у претензіях на ці володіння. Водночас суперечки велися на предмет автентичності грамот⁵⁵.

Деякі матеріали до генеалогії Сангушків містяться в Бібліотеці Чарторійських. Зокрема це підтвердження князівського титулу видане для Чарторійських і Сангушків (екземпляр Чарторійських) від 9 червня 1785 р. на підставі походження від Гедиміна⁵⁶. За цим документом представники обох родів мали право вживати титул – найясніший (*celissimus, jaśnie oświecony*). Славомир Гурчинський відзначає, що серед впливових родин цей титул прирівнювався походженню з пануючої династії⁵⁷. Також в Бібліотеці Чарторійських містяться оригінали грамот XV ст. для перших представників роду Сангушків (1433, 21 серпня⁵⁸, 1441, 20 травня⁵⁹, [1461/1476] 2 листопада⁶⁰).

У бібліотеці Чарторійських також містяться рукописи гербівників XVII ст. Войцеха Віюка Кояловича “*Compendium*”⁶¹ (опублікований 1897 р. Францішком Пекосінським⁶²),

⁵⁴ APK Wawel, ADzied Perg. № III/01–05.

⁵⁵ Pana I. “Жидачівські грамоти” Федора Любартовича: проблема автентичності / I. Pana // Княжа доба: історія і культура / Ред. В. Александрович. Львів, 2012. Вип. 6. С. 291–314.

⁵⁶ Biblioteka XX. Czartoryskich. Rrps. № 13066. Józef II cesarz rzym.-niem. Zatwierdza Adamowi Kazimierzowi Czartoryskiemu tytuł książęcy i herb Pogoń. Łac., niem. 1785. Dok. perg. Poszyt perg. opr. w czerwony aksamit, k. pap. 4. + k. perg. 8. Pieczęć średnia Józefa II cesarza rzym.-niem. w mosiężnej puszcze umieszczona na złotym sznurku.

⁵⁷ Górczyński S. Arystokracja polska w Galicji: studium heraldyczno-genealogiczne / S. Górczyński. Warszawa, 2009. S. 124.

⁵⁸ Biblioteka XX. Czartoryskich. Perg. № 389. 1433, 21 sierpnia, Brodnia Książ Sanguszek oświadcza, iż otrzymał od Wł. Ratno i Krośniczyn; опубліковано A. Sang I, № 33

⁵⁹ Biblioteka XX. Czartoryskich. Perg. № 454. T. VI/23. 1441, 20 maja, Buda. Władysław Warneńczyk odbiera kn. Sanguszek tenutę koszerską; опубліковано A. Sang I, № 37

⁶⁰ Biblioteka XX. Czartoryskich. Perg № 1275. [1461 lub 1476] 2 listopada, Nojno 1453. 3. 11 Oliarz Szyłowicz, marszałek ziemi wołyńskiej, namiestnik włodzimierski i Iwaszko Ilinicz namiestnik drohiczyński, na polecenie króla Kazimierza, wydają wyrok w sporze między Waśkiem Hulewiczem a kniazem Wasylem i jego bratem Michałem Sanguszkami o rozgraniczenie dóbr nad rzeką Turą i Bystrzą z horodyszem Kaczyn; неопублікований.

⁶¹ Biblioteka XX. Czartoryskich. Sygn. 1740 II. Kojalowicz Wojciech Wijuk “O klejnotach albo herbach, których familie stanu rycerskiego w prowincjach Wielkiego Xięstwa Litewskiego zażywają” / rkps. Dzieła “Compendium czyli o klejnotach” Mkrf. pudlo 182. Pol. 1648–1658

⁶² *Kojalowicz-Wijuk W. Herbarz Rycerstwa W. X. Litewskiego tak zwany COMPENDIUM O Klejnotach albo Herbach ktorych Familie Stanu Rycerskiego W Prowincyach Wielkiego Xięstwa Litweskiego Zazywaja* / W. Kojalowicz-Wijuk // Herold Polski / Red. F. Piekosiński Kraków, 1897.

а також латиномовний “*Nomenclator*”⁶³ (опублікований у польському перекладі 1905–1906 рр.⁶⁴). Цей дослідник був прибічником версії походження Сангушків від Любарта Гедиміновича⁶⁵. М. Антоневич ґрунтовно аналізує доробок В. Кояловича і дає йому високу оцінку за критичність, врахування традицій еліт Великого князівства Литовського, хоч не відкидає вплив знатного оточення і родових легенд⁶⁶. Дослідник відзначає особливості біографії В. Кояловича, які зробили вплив на його праці, а саме: приналежність до шляхетської литовської родини, ґрунтовна академічна освіта (навчався у Віленській Академії у 1634–1638, 1641 р. – магістр філософії), приналежність до ордену єзуїтів (вступив у 1627 р.), наближеність до родини Радзивіллів⁶⁷. Сам В. Коялович у передмові до “ласкавого читача” так окреслює принципи своєї праці:

Początkow każdego z osobna Herba nie opisuję, bo herbow z Polskiej przyniesconych początki są v Paprockiego, Litewskich niektórych v x. Okolskiego opisane są; a o inszych niechciałem nic z domysłu pisać, abym prawdy bajkami niezepsował. Porządku tego trzymać się będę, który się w literach obiecał na yduie, niechcąc nikomu dać okazji do niepotrzebney vrazy, jakoby mieyscem był vpośledziony; iednak cztery herby, ktore z dawna v xiążąt Litewskich w vżywaniu były, wprzod położę. W ostatku, gdyż czlowiekowi niepodobna jest na swiecie wszystkich zgola rozsądkowi dostatecznie dogodzić, jeslić się w tej pracy mey nie będzie podobało, postaray się sam o co lepszego, a mnie tego nie gań, że wedlug blahey siłki mey, co mogłem dla wslawienia rycerstwa W. X. Litewskiego vczyniłem [*збережено оригінальний рукопис*]⁶⁸.

Ці принципи вселяють довіру, хоч і не відкидають потреби перевірки результатів. Наявність рукописів В. Кояловича в Бібліотеці Чарторийських може свідчити про високий ступінь довіри до них представниками роду Чарторийських.

На перший погляд, наявність такої різномірності у рукописних генеалогічних матеріалах швидше заплутує, аніж прояснює ситуацію. Але, враховуючи, що ініціаторами створення цих генеалогій виступали представники роду князів Сангушків, можна вбачати у їх замовленнях свідоме прагнення “відкорегувати” своє походження, надавши йому більшого престижу. Малоімовірно, щоби на початку XVII ст. представники справжньої князівської родини не знали про своїх предків з другої половини XV ст. Водночас така різномірність джерел є наслідком

⁶³ Biblioteka XX. Czartoryskich. Rkps. 1352 IV. “Divis angelis Litvaniae custodibus sanctis ejusdem patronis sacer nomenclator familiarum et stemmatum Magni Ducatus Litvaniae et provinciarum ad eum pertinentium. Collectus et in ordinem digestus opera diuturna p. Alberti Wiiuk Kojalowicz Soc: Jesu sancte theologiae doct: ejusdemque in alma Universitate Vilenensi olim ordinarij profesoris”. Odpis XVIII w.

⁶⁴ *Kojalowicz-Wijuk W.* Herbarz szlachty Wielkiego Xiestwa Litweskiego zwany “Nomenclator” / W. Kojalowicz-Wijuk // *Herold Polski* / Red. F. Piekosiński. Kraków, 1905; *Kojalowicz-Wijuk W.* “Nomenclator”... [dalszy ciąg] // *Herold Polski* / Red. F. Piekosiński. Kraków, 1906. S. 286–320.

⁶⁵ *Kojalowicz-Wijuk W.* Compendium... S. 11–14.

⁶⁶ *Antoniewicz M.* Protoplaści książąt Radziwiłłów. Dzieje mitu i meandry historiografii... S. 265.

⁶⁷ *Ibid.* S. 262–292.

⁶⁸ *Kojalowicz-Wijuk W.* Compendium... S. 1–2.

тривалого процесу їх накопичення і різних обставин, які зумовлювали звернення до родоvodu, зокрема питання спадкування, володіння, спорідненості, підтвердження походження і статусу. Мусимо відзначити що статус родини визначали не тільки найдавніші предки, але значною мірою сучасники укладення родоvodu. Тому, на нашу думку, наявні генеалогічні джерела, особливо з XVIII ст. більше слугували для сучасників, і мали на меті показати їхню спорідненість з тогочасними впливовими родинами, ніж віднайти найдавніших предків. У відповідності до цих обставин маємо певні сплески пошуків “коріння” роду. Ці ж обставини, вважаємо, були причиною звернення у найдавнішій частині родоvodu до походження від римських цісарів чи Карла Великого, від яких виводили своє походження представники численних титулованих родин Австрійської імперії. Що стосується двох найбільш поширених традицій виведення походження роду Сангушків від Любарта Гедиміновича та від Ольгерда Гедиміновича, то попри ті самі обставини, вони все ж відбивають реалії справжнього походження роду, які корегувалися залежно від зміни поглядів замовників.

Таким чином, наявний комплекс генеалогічних джерел, показує шлях формування родинної традиції Сангушків в історичному процесі відповідно до контексту і суспільного статусу роду. Однак варто відзначити, що усі наявні джерела (якщо не брати до уваги відверті фантазії на тему цісарів і Карла Великого), не заперечують приналежності Сангушків до династії Гедиміновичів. Всі вони протопластою роду вважають Любарта (Любарта Гедиміновича чи Любарта-Федора Ольгердовича).

Не можна відкидати можливість віднайдення на перспективу у фондах архівів нових джерел, які могли б пролити світло на питання походження князів Сангушків. Але, попередній аналіз виявлених матеріалів, ставить завдання співставлення їх з відомими документами, дотичними до ратненського князя Федора Ольгердовича та його реальних нащадків (попередній їх розгляд не виявив найменування князя Федора Любартом), пом’яниками, а також майновими документами, які стосуються спадщини князів Кобринських, прямих спадкоємців Федора Ольгердовича. Тому для встановлення питання протопласти роду проаналізований комплекс джерел є радше уточнюючим, ніж визначальним.

GENEALOGY SOURCES TO HISTORY OF THE DUX FAMILY SANGUSZKO IN THE KRAKOW ARCHIVAL COLLECTIONS

Ivanna PAPA

The Ivan Franko National University of Lviv,
the Chair of the Medieval History and Byzantine Studies
1 Universytetska str., Lviv 79000, Ukraine

The issue of origin and early genealogy of the dux family Sanguszko is still open to discussion. But not all the sources, related to this problem were published and introduced into scientific circulation. Most of the documents from the family archives are collected in Krakow. Among original documents there are many scholarly “attempts” to clarify this issue, which began to emerge since the sixteenth century at the initiative of the family members. This article is devoted to the analysis of these archival materials, allocation of their features and examination their value for the solution of many controversial questions in the above mentioned discussion on origin of the noble family.

Key words: dux Sanguszko, Gediminids, manuscripts, genealogical tables, documents.

ИСТОЧНИКИ К ГЕНЕАЛОГИИ КНЯЖЕСКОГО РОДА САНГУШКО В АРХИВНИХ СОБРАНИЯХ КРАКОВА

Иванна ПАПА

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра истории средних веков и византистики
ул. Университетская 1, Львов 79000, Украина

Вопросы происхождения и ранней генеалогии княжеского рода Сангушко до сих пор остаются открытыми. Но далеко не все материалы и документы, касающиеся этой проблемы, введены в научный оборот. Большинство документов из родового архива собраны в Кракове. Среди них и попытки выяснения родословной, которые предпринимались, начиная с XVI века по инициативе представителей рода. Статья посвящена анализу этих материалов, выделению их особенностей и выяснению их значение для решения спорных вопросов происхождения рода.

Ключевые слова: князя Сангушки, Гедиминовичи, рукописи, генеалогические таблицы, документы.

Стаття надійшла до редколегії 29.01.2013 р.

Прийнята до друку 18.03.2013 р.